

Het Engels als *lingua franca*

ARTHUR VAN ESSEN

In dit, vooral in de media veelbesproken, 'Europees jaar van de talen' kan het geen kwaad om in *Levende Talen Tijdschrift* ook eens enig licht te laten vallen op de speciale plaats van het Engels temidden van al die andere talen in de wereld. Daarvoor is zoveel temeer reden omdat de afgelopen jaren nogal wat publicaties zijn verschenen die de aandacht vestigen op de verander(en)de positie van het Engels in de wereld (b.v. Crystal 1997; Graddol 1997; Van Essen 1997, Widdowson 1997; Jenkins 2000). Wat bij deze verander(en)de positie met name opvalt, is de toegenomen interactie in het Engels tussen niet-autochtone (=non-native) sprekers van die taal. Waar dit zo is, gebruikt men het Engels vooral als taal voor specifieke doeleinden. En wat minstens zo opvalt, is dat er vooralsnog geen tekenen zijn die er op duiden dat aan dit feit in ons land onderwijskundige conclusies worden verbonden. Dit artikel wil daartoe enige stof tot nadenken bieden en een enkele concrete suggestie doen.

Het Engels binnen de Europese Unie

In de Europese Unie (EU) is men de afgelopen jaren in het vreemde-talenonderwijs vooral uitgegaan van (overwegend gesproken) interactie tussen autochtone en niet-autochtone

sprekers, over de grenzen van de lidstaten heen. Dat was en is het ideaal van Europees burgerschap, waarbij men, naast de taal in kwestie, ook kennis maakt met de hiermee geassocieerde cultuur. Dit ideaal heeft in West-Europa een lange traditie, een traditie die de laatste decennia steun heeft gekregen vanuit taalkundige, psycholinguïstische en antropologische hoek. Zo gaat men er sedert jaren van uit dat alle talen een universele onderbouw hebben die goeddeels genetisch is bepaald, en een cultuurspecifieke bovenbouw (wellicht het grootste deel) die met deze onderbouw volledig geïntegreerd is. Veel van wat via een taal wordt gecommuniceerd, of dat nu de referentiële of de sociaal/expressieve betekenis betreft, is dan ook niet-universeel van aard maar cultuurgebonden (vgl. Lyons 1981). Deze laatste overweging is steeds de legitimatie geweest van een culturele component in ons vreemde-talenonderwijs, hoewel de betreffende culturele kennis en de culturele referenten van een taal niet behoeven samen te vallen. Hoe dan ook, wat mij betreft moet men het Europese ideaal van een met de cultuur geïntegreerd taalonderwijs vooral blijven koesteren. Dit staat uiteraard los van de vraag of één van de huidige werktalen van de EU, in *casu* het Engels, de institutionele *lingua franca* voor zowel de

interne als externe communicatie van de EU moet worden. Dit in weerwil van de principiële gelijkberechtiging van alle talen van de lidstaten. Hiervoor en voor tal van aanverwante kwesties moet ik de lezer verwijzen naar het recentelijk verschenen afscheidscollege van Van Els (2000).

Het Engels, een wereldtaal

Dat het Engels een wereldtaal is zal wel niemand willen betwisten. Dit gegeven plaatst het Engels in een andere categorie dan de andere talen die in ons onderwijs (regulier en anderszins) worden gedoceerd c.q. bestudeerd. Maar wat is een ‘wereldtaal’? Aantallen *native speakers* zeggen op zich niet zoveel. Wat dat betreft wordt het Engels wellicht in de schaduw gesteld door het Chinees of het Urdu. Het betekent evenmin dat iedereen op de wereld Engels spreekt, of dat iedereen het Engels als wereldtaal ziet. Dat het Engels nochtans wereldtaal is geworden heeft ook niet te maken met de intrinsieke eigenschappen van die taal, ook al heeft het, dankzij het contact met andere Europese en niet-westerse talen, een rijke woordenschat. Sommigen zien in deze rijkdom het bewijs van het aanpassingsvermogen van het Engels, anderen menen dat de grote omvang van het leengoed de leerbaarheid zou kunnen bevorderen. Ook zou het Engels zakelijk zijn, een heldere syntaxis hebben en een mannelijke uitstraling (Jespersen 1938, 1-16). Toch is de internationale verbreiding van het Engels vooral een kwestie van politieke macht geweest. Vooral militaire macht (Crystal 1997, 7-8). In de negentiende eeuw en een deel van de twintigste werd die macht door Groot-Brittannië belichaamd (waardoor het Engels zich op tal van plaatsen in de wereld heeft kunnen vestigen), tegenwoordig is dat vooral de Verenigde Staten. Maar ook dat kan weer veranderen. Wat dat betreft vormen de lotgevallen van het Engels geen uitzondering op wat wij weten van het Grieks, dat dankzij de veroveringsoor-

logen van Alexander de Grote *lingua franca* werd in het Midden-Oosten van de Oudheid, of van het Latijn dat door de Romeinse legioenen werd verbreid, of van het Arabisch dat bij de verbreiding van de Islam door de Moorse legers werd meegevoerd. En hoe kwam het Frans ook weer in Afrika terecht en het Spaans in Zuid-Amerika?

Voor de verbreiding van het Engels is met name de afloop en de nasleep van de tweede wereldoorlog beslissend geweest. Voor grote delen van de wereldbevolking symboliseerde het Engels tijdens de oorlog de hoop op vrijheid. Hadden de Angelsaksen de oorlog verloren, dan waren nu het Duits en het Japans wereldtalen geweest! Na 1945 stond het Engels vooral voor vooruitgang en voor een betere materiële toekomst (vgl. de Marshallhulp).

Met militaire macht kan men weliswaar een wereldtaal vestigen, men kan hem er niet mee onderhouden en uitbreiden. Daarvoor is economische macht onontbeerlijk. Groot-Brittannië heeft dat bij het afbouwen van het imperium in de naoorlogse periode moeten ervaren. Tot op zekere hoogte is men zich van de economie als grondslag van politieke/militaire macht altijd wel bewust geweest (“*pas d’argent, pas de Suisses*”) maar economische factoren zijn na de oorlog van wereldomvattende en ingrijpende betekenis geworden. Zo bepaalt een oliecrisis in het Midden-Oosten of wij met onze auto kunnen wegrijden of niet. In onze dagen beschikt Amerika als enig land over de economische macht om het Engels mondiaal in stand te houden. Hierbij komt ook nog dat in de afgelopen eeuw (dus niet uitsluitend in de naoorlogse periode) allerlei nieuwe technologieën zijn ontwikkeld (o.a. radio, telefonie, internet, satelliet-tv) waardoor communicatie op wereldschaal mogelijk werd en waarin het Engels aanvankelijk de exclusieve voertaal was. Voegt men daaraan ook nog eens de diverse internationale organisaties toe die na

de oorlog zijn opgericht ten behoeve van b.v. de vredeshandhaving, de wederopbouw, of de ontwikkelingshulp (zoals de Verenigde Naties, de Wereldgezondheidsorganisatie, het Inter-nationale Monetaire Fonds, of de Wereld-bank) - en als men daarbij bedenkt dat 85% van al die organisaties het Engels als een van de werktalen bezigt, dan wordt ras duidelijk waarom het Engels een wereldtaal is (Crystal 1997, 8-10). De enige echte rivaal van het Engels op internationale fora vormt op dit moment het Frans, dat niet zelden wordt gebruikt om aldus de hegemonie van het Engels te kunnen bestrijden (Graddol 1997, 9).

Het Engels is intussen ook de taal van de wetenschap en de techniek geworden. Dit geldt sterker voor de 'harde' dan voor de 'zachte' wetenschappen. In Duitsland b.v. publiceert 98% van alle natuurkundigen in het Engels, tegen slechts 8% van de juristen. Dat als gevolg van iemands (niet-)beheersing van het Engels ongelijkheid zijn intrede doet, laat zich raden en geldt, behalve in de wetenschap, ook aan de onderhandelingstafel. Onze Europarlementariërs weten daar (in het Nederlands) van mee te praten (vgl. Van Essen 1989, 113-26).

Zoals gezegd is een groot aantal autochtone sprekers niet het beslissende criterium voor een taal om wereldtaal te zijn, maar wel een belangrijke voorwaarde voor een taal om een ruim communicatief bereik te krijgen. Een groot aantal autochtone sprekers produceert namelijk een grote verscheidenheid aan cultuurgoederen (zoals taalkunstwerken, films, muziek, nieuwsuitzendingen, enz., alsmede woordenboeken, spraakkunsten, onderwijsmateriaal, enz.) waartoe een kleine taalgemeenschap niet of minder goed in staat zou zijn en waarvoor kennis van de taal in kwestie een vereiste is.

Nu is het Engels intussen een wereldtaal geworden waarvan het aantal sprekers in toenemende mate niet-autochtoon is. Daarom, wil men de positie van het Engels in de wereld

goed begrijpen, dan is inzicht in de vraag hoe het Engels zich verhoudt tot de andere talen die er naast gebruikt worden essentieel. In Europa bijvoorbeeld, leeft sterk de opvatting dat elke taal zijn eigen natuurlijke thuis heeft (Duits in Duitsland, Frans in Frankrijk, Nederlands in Nederland, Engels in Engeland, enz.) en dat een tweetalige spreker dan ook iemand is die kan converseren c.q. corresponderen met eentalige sprekers uit meer dan een land (i.e. zijn eigen land en het andere land). M.a.w. de ideale tweetalige spreker stelt men zich in Europa gewoonlijk voor als iemand die eentalig is in twee talen tegelijk (*co-ordinate bilingualism*). Vergelijk hiermee de situatie elders in de wereld. Daar, en met name in de voormalige Britse koloniën, waar zich een min of meer zelfstandige variant van het Engels heeft ontwikkeld, treft men dikwijls het volgende beeld aan. Daar communiceren tweetalige of meertalige sprekers met andere meertalige sprekers in het Engels niet zozeer omdat dat de enige taal is die zij met elkaar delen (want dikwijls delen zij meer dan één taal met elkaar), maar omdat in die bepaalde communicatieve context het Engels de meest aangewezen taal is in het verbale repertoire waarover de meertalige spreker beschikt. Ook is het mogelijk dat een spreker tijdens het gesprek (soms binnen één zin) overschakelt van de ene op de andere taal (*code-switching*), op een wijze die alleen voor de leden van de betreffende taalgemeenschap goed te begrijpen is. In deze samenlevingen neemt het Engels zijn eigen plaats in binnen de taalhiërarchie. Nu is het niet ondenkbaar dat zich ook in de Europese Unie een dergelijke hiërarchie gaat ontwikkelen. Recente overzichten van het gebruik van niet-autochtone talen binnen de EU laten zien dat het Engels bovenaan staat, gevolgd door het Duits en het Frans en vervolgens de nationale en regionale talen. Het is opmerkelijk dat in het boek van Graddol (1997), waarop ik mij hier baseer, o.a. Nederland wordt genoemd als een land

waar het Engels onderweg is van vreemde taal tweede taal te worden. Men denke hier b.v. aan het gebruik van het Engels in bepaalde colleges in het hoger onderwijs, waarvan bijvoorbeeld de vorige onderwijsminister, Jo Ritzen, een krachtig pleitbezorger was.

Het Engels als lingua franca

Hier rijst echter de vraag of men in zulke gevallen nog zinvol kan spreken van het Engels als tweede taal en of men niet beter doet te spreken van het Engels als internationale omgangstaal, als *lingua franca*. Widdowson (1997) gaat nog een stapje verder. Hij zou in het onderhavige geval het liefst spreken van Engels voor specifieke doeleinden (ESP) en wel om de volgende reden. Het Engels, als internationale taal, heeft zich over de wereld verbreed doordat er speciale varianten zijn ontstaan ('registers' met een term van Halliday) waarvan bepaalde groepen mensen zich bij de uitoefening van hun vak of beroep (b.v. artsen, juristen, bankiers, piloten, wetenschappers, enz.) kunnen bedienen: talen voor speciale doeleinden. Deze varianten kenmerken zich voorts doordat zij primair transactioneel worden gebruikt, d.w.z. gericht op de inhoud van de boodschap die men wil overdragen. Dat is begrijpelijk omdat bij het zakendoen, in de luchtvaart, enz., de nadruk in hoofdzaak ligt op communicatie en informatie en niet zozeer op de sociaal-psychologische kenmerken van de gesprekspartner, op *social talk*. En het is volgens Widdowson juist om die specifieke zakelijke varianten dat het Engels in grote delen van de wereld door allerlei beroepsgroepen wordt geleerd en gewaardeerd en waaraan het zijn ontstaan en *raison d'être* als internationale *lingua franca* ontleent. Deze doelstelling staat haaks op, dan wel wringt met die welke binnen de EU (en in Nederland) voor het Engels wordt nagestreefd. Daar gaat het immers om het leren van het Engels als nationale taal van een van de lidstaten (met de daarbij behoren-

de cultuur) met als doel de persoonlijke (overwegend mondelinge) interactie van leden van verschillende lidstaten. Gewoonlijk wordt bij dit soort onderwijs authentiek materiaal gebruikt en worden *native-speaker* modellen (voor de spraakkunst maar vooral voor de uitspraak) gehanteerd.

Wat als Widdowson gelijk heeft en het Engels, ook in Europa (waarvoor Widdowson trouwens een uitzondering maakt), zowel in de publieke als de particuliere sector, op school en op de universiteit, vooral geleerd blijkt te worden als taal voor specifieke doeleinden? Een onderzoek naar de taalbehoeften onder personeelsleden van 70 Nederlandse bedrijven en instellingen (groot, middelgroot, en klein) dat ik zo'n vijftien jaar geleden met studenten toegepaste taalwetenschap ten behoeve van Wolters-Noordhoff uitvoerde, wees reeds in die richting. Als deze trend zich doorzet, wat moeten dan de consequenties zijn voor ons onderwijs?

Het Engels, bezit van iedereen en niemand

Bij het gebruik van het Engels als internationale *lingua franca* gaat het vooral om het gebruik van die taal tussen niet-autochtone sprekers. Als, bijvoorbeeld, een Nederlandse zakenman in China zaken doet, zal hij naar alle waarschijnlijkheid het Engels gebruiken. Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de specifieke eigenschappen van dit type interactie, maar voor de hand ligt dat een adequaat gebruik van de taal ingebed moet zijn in voor die situatie adequaat cultureel gedrag. Geen Brits of Amerikaans of Australisch cultureel gedrag dus, maar geëigend Chinees cultureel gedrag (en *vice-versa*). Dit besef, als het eenmaal doorbreekt, zal gevolgen moeten hebben voor ons onderwijs in de betreffende culturele aspecten. Tot nu toe was dit gebaseerd op de premisse dat voor een goed begrip van elkaar leden van verschillende taalgemeenschappen moeten beschikken, niet alleen over de nodige taalmiddelen, maar

ook over de nodige kennis van elkaars cultuur. Maar hoe kan het dan dat de Nederlander en de Chinees, zich bedienend van het Engels dat niet hun moedertaal is, elkaar toch kunnen verstaan? Dat is mogelijk dankzij de (dikwijls grote) culturele overlap die er tussen samenlevingen bestaat en die het gevolg is van onze overeenkomsten in biologische structuur en algemeen-menselijke ervaringen. Blijven er niettemin tussen de gesprekspartners onduidelijkheden bestaan, dan zullen zij daarover net zo lang met elkaar onderhandelen (*negotiation of meaning*) totdat deze zijn opgelost. In dit soort gespreksituaties behoort het Engels tegelijk aan iedereen en aan niemand toe. En het onderwijs in de culturen van de Angelsaksische landen (*British Studies of American Studies*) is dan niet vanzelfsprekend meer. Hiervoor dient ander, breder cultuuronderwijs (b.v. dat van het internationaal onderhandelen) in de plaats te komen. Hoeveel internationale contracten heeft men al niet verspeeld doordat het vertooende culturele gedrag niet adequaat was!

Van algemene naar specifieke doelen

Onderwijs in het Engels als internationale taal zou voorts betekenen dat in het onderwijsleerplan de doelen van het vak Engels van algemene naar specifieke gaan verschuiven. In een dergelijk leerplan is het onderwijs in de talen en de andere vakken in hoge mate geïntegreerd. Zulk onderwijs vindt in ons land reeds plaats in het zgn. tweetalige onderwijs dat aan 26 onderwijsinstellingen wordt gegeven. Dit onderwijs houdt in dat leerlingen hun aardrijkskunde- geschiedenis-, of wiskundeles, enz., in een andere taal ontvangen dan hun moedertaal. M.a.w. het Engels wordt hier van 'object van studie' tot instructiemiddel van andere vakken. Het gaat hierbij om leerlingen die de nationale taal van hun omgeving (i.c. het Nederlands) als moedertaal spreken. Volgens het recente proefschrift van Huibregtse (2001) zijn de taalprestaties van

de leerlingen bij tweetalig onderwijs v.w.b. receptieve woordenschat, leesvaardigheid en algemene spreekvaardigheid en uitspraak beter dan bij het traditionele onderwijs in het Engels. Ook wordt de moedertaalvaardigheid door dit type onderwijs niet nadelig beïnvloed.

Het spreekt vanzelf dat tweetalig onderwijs hoge eisen stelt aan de taalvaardigheid van de docenten. Niet alleen moeten zij het Engels exclusief als instructiemiddel kunnen gebruiken (vooral ook bij andere vakken), zij moeten daarenboven voor de leerlingen in het Engels model kunnen staan, d.w.z. een voldoende, begrijpelijk en zo correct mogelijk taalaanbod kunnen bieden. Op de fonologische beheersing van het Engels door de docent kom ik in verderop terug.

De vraag dient zich aan of bij tweetalig onderwijs of bij het onderwijs in het Engels als internationale omgangstaal v.w.b. de leerling moet worden vastgehouden aan de correctheidseisen die, afgeleid van de *native speaker*, van oudsher in ons onderwijs gangbaar zijn. Alvorens op die vraag antwoord te kunnen geven moeten we een prelabelle opmerking maken: wil het Engels als internationale communicatietaal doeltreffend blijven, dan moet, met alle respect voor bestaande (overwegend gesproken) varianten, aan een gemeenschappelijke standaard worden vastgehouden, op straffe van misverstand. Als men een dergelijke standaard zou loslaten, zou men zichzelf in de staart bijten. Bij die standaard moet een onderscheid worden gemaakt tussen geschreven en gesproken taal. Talen voor specifieke doeleinden zijn goeddeels geschreven varianten (vgl. 'vakliteratuur').

Het geschreven Engels

Wat nu de geschreven taal betreft kan het volgende worden opgemerkt. Twee belangrijke ontwikkelingen hebben er toe bijgedragen dat de (Engelse) standaardtaal kon ontstaan:

de uitvinding van de drukpers en de opkomst van de natiestaat. De standaardtaal vervulde in het land een solidariserende functie en verleende de leden van de taalgemeenschap hun identiteit. De standaardtaal werd zo in verband gebracht met denkbeelden omtrent correctheid en de spraakkunst werd gaandeweg als een soort wetboek van strafrecht beschouwd. Drukkersconventies en redactioneel beleid deden de rest (Graddol 1997, 56). Aan die tijd is nu een einde gekomen. In plaats van de taal vast te leggen, zoals de boekdrukkunst deed, werd de informatietechnologie tot een destabiliserende factor die het Engels aan allerlei nieuwe invloeden zal blootstellen en doen veranderen (Clear 1999, 8). Als docent krijgt men te maken met een nieuwe orde, waarin nauwelijks plaats is voor gezaghebbende autoriteiten maar waarin ruimte wordt gevraagd voor verscheidenheid, informalisering en individualiteit van de taalexpressie. Kortom, er zal in toenemende mate sprake zijn van destandaardisatie. Dat maakt de taak van de Nederlandse docent er niet gemakkelijker op, al zal de ELT-industrie in de Engelssprekende landen wel zijn best blijven doen een standaard (onontbeerlijk voor transactionele doeleinden) aan te bieden. Toch zal de keuze in Nederland voor het Britse model niet meer zo vanzelfsprekend zijn als voorheen. Het meest waarschijnlijke scenario voor de naaste toekomst lijkt dan ook de polycentristische situatie, d.w.z. de situatie waarin een aantal standaarden naast elkaar zal bestaan, met een grote gemeenschappelijke kern. Het is niet onbelangrijk bij een eventuele verandering van model mede te overwegen welke repercussies de keuze op wereldniveau kan hebben. Er zijn al signalen dat de aversie tegen de hegemonie van het Engels in de wereld zich vooral richt tegen de Amerikaanse variant (Graddol 1997, 57). We weten niet of dit zowel de geschreven als de mondelinge uiting betreft.

Het gesproken Engels

Sprekers van het Engels als moedertaal zijn het minst tolerant t.a.v. afwijkingen van de heersende norm als het de uitspraak betreft en het soepelst waar het de semantiek betreft (James 1998, 47). Niet-autochtone sprekers zijn wat dat betreft (en heel begrijpelijk) een stuk minder overtuigd van hun gelijk. Toch dienen ook zij zich op enigerlei wijze te oriënteren aan een norm, wil bij internationale communicatie de verstaanbaarheid gewaarborgd blijven. Dit is voor Jenkins (2000) de reden geweest om te komen tot een internationaal kernprogramma voor de uitspraak van het Engels. Haar programma (*Lingua Franca Core*) is gebaseerd op empirisch onderzoek onder niet-autochtone sprekers. Het is een kunstmatig programma, in die zin dat het elementen bevat die zijn ontleend aan het Standaard Brits, Standaard Amerikaans en varianten van het Engels als tweede taal. Het is ook een prescriptief programma, althans voor zover het de kern betreft, terwijl het individuele sprekers nochtans de mogelijkheid biedt om d.m.v. de fonologische eigenschappen van hun eigen taal hun identiteit te profileren. Het programma laat onverlet de wens van sommige leerlingen/studenten (b.v. aankomende docenten Engels) om een *native* norm na te streven. Maar elke docent dient er tenminste kennis van te dragen.

Het kernprogramma, waarin overeenstemming tussen uitspraak en schrijfwijze zoveel mogelijk uitgangspunt is en waarin naast fonologische ook fonetische elementen voorkomen, omvat een segmenteel en een supra-segmenteel deel.

A. Een segmenteel deel, waarin

1. Alle medeklinkers, waarbij
  - Alle varianten van de /r/ worden vervangen door de Amerikaanse, zowel productief als receptief;
  - Voor de Britse intervokalisische /t/, zoals in 'matter', wordt gekozen i.p.v. de Amerikaanse /t/, die naar /d/ neigt en

daardoor de verstaanbaarheid in gevaar brengt;

- Vervanging van de stemloze en stemhebbende /th/ door andere fonemen is toegestaan, b.v. door /f/ en /v/, alsmede vervanging van 'dark'/l/ door 'clear'/l/;
  - De aspiratie van stemloze klinkers als /p,t,k/ blijft in beginposities gehandhaafd, om verwarring met /b,d,g,/ te voorkomen;
  - Deletie van medeklinkers in medeklinkerclusters (/straik/ vs /staik/ of /sraik/) de verstaanbaarheid meer aantast dan additie (/I was ill/ vs /I wazza ill/)
  - Het fortis – lenis aspect van slotmedeklinkers in verband moet worden gebracht met de invloed hiervan op de lengte van de voorafgaande klinkers (/bit/ vs /bid/, /bi:t/ vs /bi:d/;
  - Medeklinkerclusters niet vereenvoudigd mogen worden;
  - Medeklinkerclusters in midden- en eindposities alleen vereenvoudigd mogen worden conform de regels van het Engels als moedertaal.
2. De klinkers, waarvan vooral de lengteverschillen intact moeten blijven en de individuele sprekers de onderlinge afstand van de klinkers in hun eigen systeem consequent moeten bewaren. Van de tweeklanken blijven er, als gevolg van de toevoeging van de Amerikaanse /r/ in eindposities, slechts drie (/au/, /ai/, en /oi/) over die voor verstaanbaarheid onontbeerlijk zijn.

B. Een suprasegmenteel deel, waarin

- Zwakke vormen worden ontraden (alleen voor wie docent wil worden niet) omdat ze de verstaanbaarheid in gevaar brengen ('fly-over' kan 'flavour' worden) en andere karakteristieken van lopende spraak alleen receptief worden onderwezen;
- Accentuering (en vooral 'contrastive stress') van belang is voor de verstaan-

baarheid (veel meer dan intonatie, waaraan geen duidelijke grammaticale functie gekoppeld kan worden) en blijkens het onderzoek vrij snel receptief wordt verworven, maar productief heel lang problemen kan opleveren.

Dit kernprogramma heeft het voordeel dat de docent van tal van schijnproblemen wordt verlost en al de aandacht kan richten op die probleemgebieden die voor de verstaanbaarheid cruciaal zijn. Hiermee wordt het rendement van het uitspraakonderwijs aanzienlijk verhoogd. Het spreekt vanzelf dat, wil men hier echt werk van maken, men niet kan volstaan met het uiterst lapidaire overzicht dat ik hier heb gegeven en dat de lezer bij Jenkins (2000) zelf te rade moet gaan.

Slotsom

Wat ik met dit artikel heb trachten te bereiken is aandacht te krijgen voor de speciale positie van het Engels, nu dit eigendom is geworden van vooral *non-native* sprekers en vervolgens welke consequenties dit zou moeten hebben voor ons onderwijs. Hiervan heb ik enkele voorbeelden gegeven. Ook heb ik t.a.v. de uitspraak een concrete suggestie gedaan. De door mij geschetste ontwikkeling toont aan dat wat tot voor kort nog zo vanzelfsprekend leek (n.l. oriëntatie op de normen van de autochtone spreker), vandaag de dag helemaal niet meer zo vanzelf spreekt.

LITERATUUR

Clear, J. (1999). *The Changing English Language. Issues*, 149, 8-9.

Crystal, D. (1997). *English as a global language*. Cambridge: CUP.

Els, T.J.M. van (2000). *De Europese Unie, haar Instituties en haar Talen. Enkele taalpolitieke beschouwingen*. Nijmegen: KUN.

Essen, A.J. van (1989). *The Continental European Contribution to EFL, Past and*

Present. In Edelhoff, C. & Candlin, C.N. (Hrsg.), *Verstehen und Verständigung* (113-125).

Essen, A.J. van (1997). English in mainland Europe – a Dutch perspective. *World Englishes*, 16(1), 95-103.

Graddol, D. (1997). *The Future of English?* London: The British Council.

Huibregtse, I. (2001). *Effecten en didactiek van het tweetalig voortgezet onderwijs in Nederland*. Utrecht: W.C.C.

James, C. (1998). *Errors in Language Learning and Use*. London: Longman.

Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford: OUP.

Jespersen, O. (1938). *Growth and Structure of the English Language*. Leipzig: Teubner.

Lyons, J. (1981). *Language and Linguistics*. Cambridge: CUP.

Widdowson, H.G. (1997). EIL, ESL, EFL: global issues and local interests. *World Englishes*, 16(1), 135-46.